(Казка)

Музика різко від уха заграв, а бас то загудів, то, в лад вибиваючи, моторні дівчата аж піднімав; а хоть ноги потомлені — до круглого рвалися танка; гарні хлопці в підкови до складу кресали, позираючи радосно кождий по своей дівчині; сваненьки з молодцями, стиснувшися в кутку коло припічка, хоть дрібненько, но частенько витрясали крупник із чарочки, не дбаючи, собі раденькі, на старих своїх довговусих господарів, на другім боці в куті, коло скрині, спорою мірою попиваючих. Було то весілєчко...

— Гей, хлопці, чи спите!? Що-сте ся позабували? — кликнув гожий дружбитонька — з великою, шовком шитою хусткою у бока, — досадним голосом. — Дівчата раді би гопцювали, а в вас якби душі не стало!

Махнув шапкою, вінцем барвінковим стрійною, погладив чорненький, хоть невеличкий вус, розгорнув воло-сячко у чола, глянув по дівчатах; виніс одную з калинового луга, напретив музиці — "або грай, або гроші віддай!", моргнув на Юрця, і станули до шпаркого козачка.

[Д р у ж б а]

Хоть з дерева лист упав,

Моріг половіє.

Весілєчко господь дав —

Радо нам ся діє!

Ю р ц ь о

Хоть надворі ніч темна,

Гей,темна ночонька,

В нас світличенька ясна,

Красні дівчатонька.

Д р у ж б а

Сокіл в білий двір влетів

К чорної галоньці;

Княжиненько наш приспів

К русій дівчиноньці.

Ю р ц ь о

Нуте, жваві хлопаки,

Легіники горні,

Витинайте гопаки,

Хлопчата моторні!

Ба й свахи не дармували. Бо і їм не йно що всім разом саджати коровай — ще і потанцювати конче, щоб ся коровай вдав красен, та ясним сонцем на столі засіяв, та й добру долю приніс.

А Олена, пишна княгиня, як русалочка, гарна, ще раз вінком барвінковим золото-зеленим стрійна, їх веселій придивлялась охоті та часто в легкій коломийці розковану русу косу на легкий кругом пускала вітер.

Бач! — і наш вдалий Василько приспів дарити нашу княгиню; хоть о пізній вечері, но стане він за теє зо своїми красними співаночками.

— Щось ти нам сумний, та й сам... Кажи, може, яка лиха пригода?..

Приступив і старий батенько, сивий голубонько, та приніс спорий кухоль горілки з медом.

— Но, жвавий козаче! Бодай здоров був! — надпив і подав єму. — Відав, утомив-єсь ся, покріпи сили.

Відобрав, подякував, поставив, втер лице та й став промовляти:

— Вертаю із Дубровнич, були-смо у дворі просити пана старостича на весілє. Він, бачимо, не дуже нам рад був: схнюрився, люто по нас глянув, відвернувся. Но небавком знова промовив солодко; вложив Семенкові кілька талярців ясних в жменю, обіцяв прийти та й відправив. Але видко було по нім якуюсь нерадість. Не встигли-смо відойти, може, на двайцять кроків: "Семенку!" — кликнув, відчинивши оконце. Семенко, як стояв, поскочив ід дворові. "Скакай, — казав мені, — домів, я духом приспію".

Уже заступав-єм к долині, мав-єм скрутити поза високу могилу татарськую Оглянувшися назад себе, взрів-єм, — сила при вечірній мраці доглянути льзя було, — Семенка. Спізнав-єм го по легких ногах — спускатися вискоком ко старому крутому шляхові, що то о нім так много старі повідають люди. Куда єму шлях? — не знаю і не вгадаю. Щось то лихого буде: лисиця м'я перебігла та й ворон на хресті сім раз закракав. Але док житя ми стане, не забуду того козака з бандурков і густокрутою бородою, котрою декуда сивий кудався волос: як верг на мене чорним

соколим оком, як би гранею м'яч обсипав. Він тогді саме, коли-смо ступили на поріг світлиці у дворі, кінчив співанку тими словами:

. . . . . з татарськой неволі.

Кінець моїй пісні, кінець і недолі!

* * *

Сонце спочило, смерклося. Тиха пітьма насіла тихі та узькі звори. Вітер буйний осінній метав хмарами від верха до верха і гнав сполovілим листям з гір в темні роз-доли, то знов під круту стремену, скриплячи голими гі-лями відвічной дубини, мов величаючися своєю лютостію, а ругаючись з їх недуги. Звір шелепотів чагарами за жиром, часами вовк, голодом пертий, дивими завив голосами. Перісті опеки, закляті над безвістями стояти, здавалися при настиглій нічній мраці проживати та свої міняти становища, проходячися, мов нічні мари, бо, як то кажуть, "у страха великі очі".

Сміло ступав відважний Семен по круглім грехоті і по розметаних костях, переступав колоди, підносячи високо ноги, і з притиска їх ставляв, щоб го яка мара не підбила. Чорна пітьма го за очі хватала: скоро взрів тумани по корчах, волосе му горою ся звело, кров ся стинала, а страх за серце як би мертвець зимною ймав рукою. А нельзя казати, щоб не мав відваги, бо ся не раз добре довело! Але змаленька чував о заклятих дівицях, о скаменілих лицарях, о недоступленних про змії райських птицях, то о однооких татарах, людоїдах, великанах і о многих інших лихих духах. А скоро то всьо стануло на умі роєм (а час — ніч темна, і місце — гори, дебри, і чагари по тому були), то тогді і найсмільшому трусом ставати. І Семен, посміховуючийся на зазір вовка або медведя, при найменшім лопоті застигав, бо то, відав, з лихим — не з пирогами.

Замаячіло в далечині гей ватров широко розложеною. Було то ему, що женчикам в жаркім літі вітрець холодненький. Вдивився в ню цілою душею, а радість в его душі калиною зацвіла, і втихомирився дух его, як природа по шайній тучі, і зрадувалося серце в нім вельми, як коли би ясне лице своей Олени взрів... Затріщало корчами по сухім ломачю, та й го переймило — скаменів — заголосило:

..... з татарськой неволі.

Кінець моїй пісні, кінець і недолі!

Прожив, бо спізнав Данилка, що го у дворі видів, — що то так дико і люто, як розбишака, виглядав, що то на обіцянку пана бути на весілю к стіні по-бісовськи ся усміхнув. Утішився, видячи его, а зрадувався більше, скоро вчув: "Одна нам дорога!" Стис го за руку, і побратались, і разом вдвійні ступали кремінчатою стежкою під круту гору к високій ватрі.

Підойшли на місце. Семенко, взрівши із-за дуба кільканайцять бородачів при широко розложенім вогні, наганув си дванайцять розбійників в казці, що вісільця відрізали і пекли на рожні; налякся, спинився, ані кроком наперед,і мав ся вертати.

— Не страхайся, — промовив Данилко, — не такий дідько страшний, як го малюють. Приступи, таджe ти христянин — не враг, не бісурман, лише бідний селянин...

— Мабуть, наш жвавий бандуриста Данилко, — озвалося кілька грубих голосів. — Несе він нам щось потішного; для него нема ні воріт, ні залізних дверей!..

І доскочили в сторону, відкіль голос йшов. Привели обох, згорнулися к Данилкові всі, питаючи, яким світом довершити їм гадку; бо Данилко ніколи надармо не трудився, а радуючимся тамтим, около Данилка, і попиваючим могорич — на будучу добру справу. Семенко сумував,

присмотруваючись тотим дивоглядам зукоса: то рушницям, то ясним топірцям, стримлячим довкола курища, то барильці з горівкою. Однако ж частіше поглядав в чорний ліс, чи не явиться яка стара стежка втечи і спастися. Але наганув си его побратим Данилко свого товариша, приступив д' нему з кухлем:

— Бодай здоров був! Ти ся нам знадобиш; не сумуй — зрадуєшся нині, а з тобою много твоїх сусід. Пий на погибель врагам — так чинимо всі, так чинить і наш ватажко. От бач, і він іде! Пий — а втішиться тобою.

Але Семенові не до солі було, взрівши его, — і мало що кухля не впустив, бо такого ні видав, ні слихав, ні видумати міг. Станув Медведюк піднебесною Чорногорою, барки его — у Бескидах камінь; дуб — его правиця; брови его — як дві чорні хмари; а очі его — з-під тих хмар дві мовні; а борода его — ніч темна, осіння; а голос его — грім серед літа; а ступив ногою — земля стогнала; вергся на врага — буй-туром валив.

— Мов, як-єсь ся справив?

— Відомо, думка українська і стіну переб'є, — озвався Данилко. — Бандуристою війшов-єм у замок. Старець Дмитро (так го там зовуть), що м'я впустив, заглянувши в мене бандурку, просив м'я насильно, аби-м ему заграв та заспівав. Заспівав-єм ему відому пісоньку о татарах, кінчивши святим Николаем; а заспівав-єм ему до серця, — і полюбив м'я вельми. Побратали-смо ся, і завів м'я [до] світлиці замковой, хвалячи перед паном бандурку мою і мої думки, а я рад тому був. Доспівуючи пісню, взрів-єм входячих того тут молодця з другим — і просили пана на весіля; обіцявся, лиш видко було, якуюсь лиху гадку точив в своїй голові. "Не вдась, вражий сину!" — думав-єм собі. Відспівав-єм, взяв таляра та й пішов, і зустрів-єм старого Дмитра, ждаючого мене під дверми. Проходжали-смо ся по обійстю замковім — старий своє, а я своє; він щось там билинив о татарах, а я тим часом придивляв-єм ся: від горбка стіна найнижча.

— Там-туда, — казав старий, — наш Степанко не раз бігав на вечерниці, а вертав, як кури другим опадом запіли.

— Ваш пан, — мовлю до него, — вибираєся на весілє?

— Правда, до Семена. Казав коні сідлати і щонай-жвавші хлопці в цілім замку з собою бере. Щось він на гадці має... він часами дуріє. А може... може лише погуляти... Не жаль-бо то і погуляти на такім весілечку: дівчат — як звізд на небі, а всі красні. А найкраща Олена — сама молода, — як сам мовляв: лице в неї — як соненько ранком, а очі — як зірнички перед досвітом, голосочок — як дзвіночок, а ноги — вітрець легонький, а руки — сніжок біленький, а сама — як... як гарная ланя... — Ту старому язик по кутках бігав; закукурічився і здавався молодніти...

— Годі! Не теряймо часу, не нам о тім бесідувати, — озвався сильний ватажко. — На коні!.. Ванько, з шестома — у замок! Забери, що нам ся здасть, а що не возьмеш, разом з замком най огнем сяде. Немного там труду буде, однако ж доведеться, як ся справиш. А ти, Семене, поведеш нас на весіля — потанцюєм з грабителями, вражими синами!

Розбіглися вітром по байраках за кіньми. Огонь погас, грань меркотіла — курище ся лишило. Втихомирилося.

* * *

Через і уст; враз дубину

Соколами — молодці.

Ой заплачеш, вражий сину,

Як взриш ясні топірці! —

загриміло в далечині. А голос дубровами високими розлягався верхами та й заблудив гомоном в чорних без-вістях; лише ще дудонь тряс землею та й знеміг. І знов тихо, і знов сумно, лише вітер ярами засковиче та й ворони закрячуть, радуючися на будучий жир. Мрачно і тихо, бо поскакали ногами скоропадними за вовчими очами — допали лазу край чорного ліса.

— Гей, мабуть, зоріє! — озвався новобранець. — Гляньте!..

— Не глупе! — загримів велет ватажко. — Ванько зажег си скіпку!

— Аби видко було з погребів старі виточати меди, — озвався старий бородатий Бойчук та глянув на кухоль за ременем.

— Та й наші, бодай здорові, червінцями ся підкидають, — мовив третій.

А ватажко:

— Цитьте! Дудонь.. Коні — в байраки, хлопці — за дуби!.. Федь — на чати! Як взриш — закрячеш. Потягніть мусатами топірці! Потом тихо, щоб вас і муха не чула, бо... Не тра вам казати.

Напретив та й ступив у чагар.

Недовго ждали; тупот ся змагав, дерли коні, аж земля стогнала.

— Кра-кра-кра!!!

— Хлопці, в лад! — загомотів верховодник.

Задзвонили топірці та мечі, іскри ся посипали, мов з димні; стерлися дві хмарі, б'ючи мовнями по чорних воздухах. А Медведюк буй-туром

вергся на супротивника, вибив меч зо жмені, завинув ясним топірцем та й вигнав вражу душу лукаву, негідника, щелиною в голові. Приймив з опалих поганих рук зорю на розсвіті — Оленочку гарную. Челядь граблива поборена: одна порубана, друга пов'язана.

— Семенку! Прийми твою відданицю.

Прискочив Семенко, в пояс склонився, стис го за коліна; хотів промовити, подякувати, лиш не вдав запро8 радість. Приспів і дружба з молодими легінями свойого села, гонячи возьмителя, але діло вже довершеноє зустріли. Уже Медведюк, хотя й непрошений дружба, скупив княгиню мечем. А они ся вельми жалькували, що не лишено було їм нагріти грабителеві чуприни: стискали персти в твердий кулак та й затинали зубами.

— Вже ми ему карку нагнули, аж на землю поклоном упав і, відав, не зведеся, аж, мабуть, на Осафатовій долині. Бач, окаянник, з весіля голоден вертає та сиру землю їсть! — озвався верховодник сильний і потрутив го ногою.

А Семенко ся не тямив з радості. Пригортав свою надію к собі, а она его білими обнімала руками та рум'яноє цілувала личко, аж ся ватажко мимохітне засміяв наголос. Обоє приступили к ньому і просили го:

— Хотяй на годинку — на крупничок та на солодкий медок, та, може, де роздобудем якого талярця...

— А музика! Там-то музика! — перебив дружба. — Добре тот казав, що му лихо в пальцях сидить — так дрібненько тне козачка.

— Майтеся гаразд! Мені там не бути, — промовив Медведюк та й відвернувся.

— У вас перше п'ють, а потім танцюють, в нас навідвороть: перше танцюють, а потому п'ють. А могорич? — в тім нашого Ванька голова! Буде мід, горівка, червінці та талярці, та й гарні пісоньки, — була бесіда вусатого Бойчука.

— Хлопці, на коні та до наших! — кликнув ватажко, та й щезли.